

INDRĖ ŠURKUTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

KALNO PALAIMINIMŲ SKULPTŪRINĖS KOMPOZICIJOS VILNIAUS ŠV. PETRO IR PAULIAUS BAŽNYČIOJE¹

Sculptural Compositions of the Beatitudes
in Vilnius Sts. Peter and Paul Church

SUMMARY

This article gives an analysis of the sculptural compositions of the Beatitudes located in Vilnius's Sts. Peter and Paul church. These baroque stucco figures have not yet been studied from the sacral perspective. The plasticity of the works has been discussed only distantly and their significance in the iconographic scheme of the church has not been evaluated. Made by The influence of Ripa's emblems' collection "Iconology" has not been considered important for the creators of the sculptures, P. Perti and G. M. Galli.

While analyzing the object, I discovered that the sculptural cycle of the Beatitudes was a significant component of the iconography of Antakalnis church. The sculptures, located in the main nave, were created independently, but in harmony with other iconographic themes. I argue that the arrangement of the stucco figures was decided by C. Ripa's "Iconology" canon. The analysis shows that the sculptures reflect the aim of ecclesiastical art which is to spread religious knowledge among the fold.

ĮVADAS

Vienas gražiausių brandžiojo baroko statinių Lietuvoje – Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, išsiskirianti ypatingu interjeru, gausiai išpuoštu aukšto meni-

nio lygio stiuko lipdinių dekoru. Švento-
vėje esama apie 2000 skulptūrų. Šio dar-
bo objektas – aštuonios skulptūrinės
kompozicijos, iliustruojančios Jėzaus

RAKTAŽODŽIAI: Vilniaus šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, skulptūrinės kompozicijos, *Kalno* palaiminimai.

KEY WORDS: Vilnius sts. Peter and Paul church, sculptural compositions, beatitudes.

Kristaus *Kalno pamokslo* palaiminimus, kurios tarp tokios gausybės lipdinių savo vietą atrado vidurinėje navoje. Jas 1678–1679 m. sukūrė bažnyčios dekoratoriai, stiuko meistrai iš Italijos – Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio. Remiantis Cesare Ripa'os *Ikonologijoje* pateiktu alegorinių palaiminimų figūrų vaizdavimo kanonu, jiems pavyko nulipdyti psichologiškai įtaigias ir emociškai paveikias, dvasinę mintį perteikiančias skulptūras. Šie profesionalūs meno kūriniai iki šiol dar nesulaukė dėramo dėmesio ir išsamių tyrimų, nebuvo atskleista jų teologinė prasmė ar giliau pažvelgta į savitą kanono interpretaciją.

Apie Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčią yra parašyta daug straipsnių ir lietuvių, ir užsienio tyrinėtojų. Irena Vaišvilaitė, remdamasi Stasiu Samalavičiumi, netgi teigia, kad šis statinys yra „bene daugiausia dailėtyrinės istoriografijos aptartas dailės paminklas Lietuvoje“². Nežiūrint tokio dėmesio šiai šventovei, palaiminimų skulptūros tik paminimos keliuose straipsniuose³. Sakralinis palaiminimų skulptūrų aspektas iki šiol dar nebuvo nagrinėtas, menkai aptarta kūrinių plastika, be to, visai nesigilinta ir į kanoninių kompozicijų pritaikymą bažnyčios erdvei. Šio *straipsnio tikslas* yra nuodugniai išanalizuoti Kalno palaiminimų skulptūrų plastinę raišką ir atskleisti jų sakralinę prasmę, parodyti kompozicijų originalumą bei palyginti jas su Ripa'os kanoninėmis kompozicijomis.

Pagrindiniai straipsnio uždaviniai: aptarti XVII a. II pusės skulptūros bruožus Lietuvoje ir katalikiškoje Europoje, ypač kreipiant dėmesį į stiuko lipdybos tendencijas; atsižvelgiant į baroko religinės skulptūros specifiką, išgilinti į teologinę Kalno palaiminimų (iš *Evangelijos pagal Matą*) prasmę ir jos interpretaciją pagal *Ikonologijos* autorių; atskleisti šio skulptūrinio ciklo prasmę bažnyčios erdvėje ir ikonografinėje programoje; išanalizuoti kiekvienos palaiminimo personifikacijos plastiką, simboliką, religinę žinių tikintiesiems; palyginti su kanoninėmis kompozicijomis; glaustai apibendrinti išanalizuotą medžiagą.

Straipsnio tikslui pasiekti bus naudojamas ikonoteologinis metodas, nes religinis menas orientuojasi ne į estetinius uždavinius, bet į krikščioniškųjų tiesų įkūnijimo pobūdį ir įtaigumą (čia negalima apsiriboti vien ikonologiniu metodu, kuriame atmetama tikėjimo kategorija⁴). Taip pat naudojamos formaliojo, stilistinės analizės, ikonografiniu ir lyginamojo metodais. Jie reikalingi, kad būtų galima išnagrinti, kokias kompozicijas ir plastines formas pasitelkia Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio, kaip pagal Ripa'os pavyzdį jie perteikia palaiminimų personifikacijas. Remiantis minėtais metodais šiose skulptūrose atskleidžiami stiliaus, bendros bažnyčios ikonografijos ir istorinio laikmečio sąsajos bei atspindžiai.

1. XVII A. II PUSĖS SKULPTŪROS BRUOŽAI. STIUKO LIPDYBA

XVII a. II pusės skulptūrinį dekorą labiausiai veikė baroko pasaulėjauta ir

meninės tendencijos, suformuotos Italijoje. Meistrai iš šios šalies kvieisti ir į Lie-

tuvą didikų mecenatų dėka. Vidurio bei Šiaurės Europoje dekorui naudota ypač populiarī ir techniškai viena patvariausių lipdybos medžiagų – stiukas. Lietuvoje dirbo lipdytojai iš Šiaurės Lombardijos, garsėjančios stiuko meistrų profesionalumu. Katalikiškoji reforma lėmė, kad religinio meno kūrėjai dirbdami galvojo ne tik apie techniką, bet ir apie žinią, kurią perteiks jų kūrinys, nes tikėjimo skleidimas jiems buvo privalus taip pat kaip ir dvasininkams.

1.1. Baroko pasaulėjauta skulptūroje

Baroko formavimuisi Europoje daugiausia įtakos turėjo Katalikiškoji reforma. Bažnyčių didingumas išreiškė Kontrreformacijos tikslus – sugrąžinti tikinčiuosius į katalikų bendruomenę ir juos išlaikyti. Į katalikybę sugrįžusi diduomenė ėmėsi sakralinių pastatų statybos⁵. Dailės menas patyrė stiprų barokinės dvasios, persmelkusios visą žmonių gyvenimą, poveikį. Tai ne tik gilus žmonių dvasingumas ir visą gyvenimą lydintis filosofiškas požiūris į mirtį, tai pasaulio kaip scenos (*theatrum mundi*), kurią stebi Dievas, suvokimas (šv. Augustino iškelta idėja) ir teatro meno iškėlimas bei jo įtaka kitiems menams. Tai tampa pasakata statuloms suteikti ekspresyvaus teatrališkumo, o tarp interjere pasklidusių skulptūrų atsiranda erdvinis ryšys⁶.

Eglė Patiejūnienė, nagrinėdama vaizdo ir teksto dermės klausimą, teigia, kad visą baroko meną buvo užvaldžiusios alegorinės figūros, simboliai, emblemos⁷. Dar iš renesanso atėjo suvokimas, kad kiekvieną, net ir pačią abstrakčiausią,

mintį galima perteikti vaizdu. Tokiose alegorinėse kompozicijose ir vaizdas, ir tekstas yra vienodai reikšmingi, išreikiantys tą pačią mintį. Įrašų naudojimo su atvaizdais tradicija prasidėjo dar Antikoje ir gyvavo visose epochose. Pirmieji Antikos atvaizdų rinkiniai, pasirodę dar renesanse, vėliau įgijo vis didesnę krikščioniškąją prasmę, ir netgi jų atsiradimas būdavo siejamas su Šv. Raštu. Emblemų populiarumą ir visuotinį pripažinimą liudija ir jų pritaikymas ne tik mene (literatūroje, teatre, dailėje), bet ir jėzuitų švietimo programose⁸. Alegorinės figūros – svarbios baroko bažnytinio meno dalyvės. Šioje epochoje atsigręžus į viduramžių religinį dvasingumą, naudojama si ir iš jų ateinančia atvaizdų kaip mokomosios priemonės samprata. Paprastesni simboliai buvo visuotinai atpažįstami, o sudėtingesni kūriniai, kaip emblemos, reikalavo atitinkamo išsilavinimo ir filosofinės interpretacijos. Galų gale tuo tikslu būdavo leidžiamos emblemų enciklopedijos, kuriomis noriai naudojosi menininkai. Viena reikšmingiausių tokio pobūdžio knygų – Ripa'os *Ikologija*.

Baroko epochoje ypatingai reikšminga buvo skulptūra, nes joje atsispindėjo žmogus kaip dieviškosios visatos išikūnijimas. Skleisti tikėjimo ideologiją buvo pagrindinis skulptorių uždavinys, todėl kūrinys jie stengėsi užkoduoti dvasinę idėją, galinčią paveikti žmogų⁹. Šiam tikslui ypatingai pasitarnauja alegoriniai atvaizdai, patys savaime turintys užkoduotą mintį, kurios reikalaujama iš religinio meno kūrėjų. Ypatingai svarbi ir figūrų plastinė raiška.

Šio stiliaus skulptūrinių formų ypatybės išskiria meno istorikas Heinrichas Wölfflinas, kalbėdamas apie tapybiškumą, atvirą kompoziciją ir žvilgsnio nukreipimą į gilumą. XVII a. II pusėje dominuoja brandusis barokas, jau atitrūkęs nuo pernelyg santūrių, apibrėžtų renesansinių formų, bet dar neperėjęs į perkrautą rokokišką formų mirgėjimą. Tai gi skulptūros praranda renesansui būdingą griežtą figūros izoliaciją, išsiveržia iš jas ribojančios erdvės, nebeturi žiūrovo žvilgsnį tik vienu kampu prikaustančio kontūro. Tuo pačiu kuriamas gilumos išpūdis, net reljefines kompozicijas išlaisvinantis iš plokštumos, įvairių apribojimų ir ypatingo frontalumo. Tam tikslui pasitelkiamos laisvos, dinamiškos formos, banguojančios linijos ir įstrižainės¹⁰. Tokias baroko skulptūros madas diktuoja Giovanni Lorenzo Berninio vadovaujami Italijos meistrai, darantys įtaką visam Europos (ypač katalikiškų kraštų) menui, veikdami per bažnyčių architektūrą ir daile¹¹.

Taigi baroko skulptūros meną formuoja to meto žmonių savimonė, pasaulėžiūra, religinės nuostatos, išsilaisvinimo iš santūrių renesansinių formų tendencijos. Jos iš Italijos sklinda po visą Europą keliautojų, fundatorių ir jų kviečiamų italų meistrų dėka.

1.2. Stiuko lipdyba Europoje ir Lietuvoje

Baroko epochoje minkštas stiukas paplito kuriant skulptūrinę dekorą ir buvo mėgiamas dėl plastiškumo, taip pat naudojamas kaip tauriojo akmens imitacija. Prie stiuko populiarinimo ypač pri-

sidėjo lipdytojai iš Šiaurės Lombardijos, kur XVII–XVIII a. buvo didžiausias šią techniką įvaldžiusių menininkų centras. Nors Europoje ši lipdybos technika mėgiama jau nuo XV a., Lietuvą ji pasiekė dviem šimtmečiais vėliau¹².

Iš Šiaurės Lombardijos plito naujos skulptūrinės formos ir siužetai (pvz., F. Silva lipdybą praturtino naujo modelio putais ir melancholiškais moterų – alegorijų figūromis)¹³. Šio krašto menininkus stipriai veikė Berninio kūryba: jo „šventieji ekstazėje pusiau atvertomis burnomis ir primerktomis akimis XVII a. tapo pavyzdiniu modeliu, pagal kurį komaskai kūrė veidų išraiškas“ – teigia Samuoliene¹⁴. Lietuvoje dirbusiems Lombardijos skulptoriams didžiausią įtaką padarė XVII a. II pusėje Italijoje ir Šiaurės Europoje dirbęs lipdytojas Džovanis Batista Barberinis, kurio kūryba pasižymėjo realistiškumu, barokiniu laisvumu, drapiuotės gausumu bei teatrališkumu¹⁵.

XVI a. pabaigoje Lietuvą pasiekęs itališkasis barokas po pusės amžiaus tapo dominuojančiu meno stiliumi. Tuo laikotarpiu Lietuvos bažnyčių skulptūrą, kaip ir visą bažnytinį meną, stipriai veikė potridentinės Bažnyčios nuostatos. Didžiausia įtaka buvo patiriama iš Europos katalikiškosios dalies, ypač Italijos, su kuria ryšius palaikė Lietuvos didikai. Fundatorių kvietimu LDK dirbo daug italų meno meistrų. Žinomi trys LDK dirbę lipdytojai iš Lombardijos: Pietro Perti di Muggio, Giovanni Marija Galli di Rovio ir Joanes Merlli, atnešę į Lietuvą itališko stiuko tradicijas. Jų darbai pasižymėjo tiek menine, tiek technine kokybe.

Aukščiausias italų meistrystės palikimas Lietuvoje atsiskleidžia Pažaislio kamaldulių vienuolyne ir Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje. Pastarojoje šventovėje dekoru darbamams vadovavę skulptoriai Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio kruopščiai laikėsi Giorgio Vasari pateiktos stiuko medžiagos gaminimo technologijos, dėl to jų kūriniai išsilaikė tvirti daugiau kaip 300 metų¹⁶. Iš kitų Lietuvos šventovių, kuriose dirbo Pietro Perti di Muggio (Vilniaus Trinitorių bažnyčioje ir Vilniaus Arkikatedros bazilikos Šv. Kazimiero koplyčioje) lipdybos gausumu ir meistriškumu išsiskiria Antakalnio bažnyčia. Menininkai čia panaudojo visą savo patirtį, sukauptą Europoje. Antakalnio bažnyčios interjere darniai siejasi architektūra ir skulptūrinis dekoras, kuriuo netgi pabrėžiamos architektūrinės formos (tai būdinga Šiaurės Italijos lipdytojų darbams)¹⁷. Puikiausias pavyzdys būtų ant arkų esančios figūros, kurios nepažeidžia arkų išlinkio, bet daugeliu atvejų jį dar labiau paryškina. Tokį skulptūrų kompozicinį principą mėgo pats baroko skulptorių etalonas – Berninis. Anot menotyryninkės Vaišvilaitės, jo sukurtos šventųjų ir kankinių moterų figūros Romos Santa Maria del Popolo bažnyčioje stilistiškai labai artimos aštuonioms Kalno palaiminimų figūroms Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje. Analogų galime rasti net Romos Šv. Petro bazilikoje, kur panašiai erdvėje orientuotos 28 alegorinės dorybių figūros¹⁸. Tai paliudija, jog Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio kurtas skulptūrinis dekoras rėmėsi tik geriausiais dekoru pavyzdžiais Europoje.

Kito Lombardijos mokyklos atstovo Merlio darbai puošia Pažaislio bažnyčią. Nors čia dominuoja tapybinė puošyba, tačiau reikšmingą vietą užima ir profesionali stiuko lipdyba. Su Antakalnio bažnyčia Pažaislio vienuolyno šventovę sieja ne tik ta pati skulptūrinio dekoru technika, ne tik tos pačios stiuko lipdybos mokyklos meistras, bet ir tos pačios temos. Šios bažnyčios zakristijoje galima pamatyti tą patį aštuonių Jėzaus Kristaus Kalno palaiminimų siužetą kaip ir Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios vidurinėje navoje. Tačiau tai nėra identiška temos interpretacija. Labiausiai jas skiria skulptūrinių figūrų orientacija erdvėje ne tik bažnyčios patalpų, bet ir architektūrinių formų bei supančio dekoru atžvilgiu. Taigi Merlio sukurtos palaiminimų skulptūros atranda vietą visai kitame architektūriname kontekste, tačiau jų savitumas pasireiškia ne vien dėl šios priežasties.

Gana svarbią įtaką lipdinių formoms ir prasmei daro jų funkcionalus panaudojimas freskoms įrėminti. Tai, kad alegorinės figūros tampa freskų apipavidalinimo dalimi, lemia skulptūrų kompozicijų kompaktiškumą, nes jos negali išsiplėsti iki skulptūrinių grupių, kaip atsitinka Antakalnio bažnyčioje. Kaip teigia menotyryninkė Laima Šinkūnaitė, zakristijos stiuko lipdiniai „padeda atskleisti freskose pavaizduotų įvykių prasmę“¹⁹. Taip skulptūros įsilieja į zakristijos dekoru ikonografijos formavimą. Menininko norimas perteikti idėjas iliustruoja alegorinių figūrų atributai, apranga, gestai, veido išraiška. O kad būtų teisingai suprastos, jas papildoma kaspiniai su lotyniškais palaiminimų įrašais. Vėl reikia pa-

stebėti visų šių elementų kitoniškumą (nulemtą savitos ikonografinės programos) nuo Vilniaus bažnyčios palaiminimų. Nors Merlis atsinešė tas pačias stiuco lipdybos tradicijas kaip ir Vilniuje dirbę menininkai, tačiau jo kūryba išsiskiria originalumu. Tam įtakos turėjo ir vienuolyno ansamblio fundatoriaus Kristupo Žygimanto Paco aktyvus dalyvavimas kūrimo darbuose²⁰. Šios išvardytos priežastys lemia alegorinių figūrų skirtumą nuo Pietro Perti di Muggio ir Giovanni Marija Galli di Rovio sukurtų palaiminimų skulptūrų Antakalnio bažnyčioje ir

neabejotinai parodo, kad autorius nesiremia Ripa'os *Ikonologija*.

Lietuvoje kurta baroko stiuco lipdyba profesionalumu neatsilieka nuo Europos lygio, nes fundatorių dosnumo ir meninio skonio dėka ją kuria kviestiniai meistrai iš Italijos, patirties besisemiantys iš pasaulinio lygio menininkų darbų ir teorinių veikalų. Lietuvoje kuriamas skulptūros menas akiai neseka europiniais prototipais, bet įgyja savitų bruožų skulptūrinėse formose, temose ir idėjose, kuriuos nulėmė politinės, religinės aplinkybės ir fundatorių pageidavimai.

2. KALNO PALAIMINIMŲ IKONOGRAFIJA IR PLASTINĖ RAIŠKA ANTAKALNIO BAŽNYČIOJE

2.1. Jėzaus Kristaus

Kalno pamokslų palaiminimų teologinė prasmė

Evangelijoje pagal Matą Kristaus palaiminimai (Mt 5, 3–10) užima gana svarbią vietą – tai įvadas į Kalno pamokslą – pirmąją didžiąją Kristaus kalbą²¹. Jie pakartoja Senajame Testamente *Psalmių* ir *Pranašų knygoje* duotus pažadus, juos susistemina ir išstobulina. Nuo evangelisto Luko užrašytų palaiminimų jie skiriasi į išganyką vedančios vidinės dvasinės nuostatos iškėlimu (Lk 6, 20–23).

Jėzaus Kristaus palaiminimai skamba gana iššaukiančiai, nes palaimintaisiais skelbiami žmonės, kurie, atrodo, labiausiai iš visų neturintys priežasčių būti laimingais. Tačiau „būti laimingu“ išreiškia santykį su savimi, o būti „palaimintu“ – reiškia žmogaus būvį jo santykiuose su Dievu. Nes tik supratęs savo ribotumą žmogus atsigręžia į savo Kūrėją ir

taip jis tampa palaimintu Dievo akyse. Tai ypatingas būvis, reiškiantis malonę, kuri negali būti niekuo užsitarnauta, o duodama dovanai²². Palaiminimuose vargai žemiškąją prasmę priešinami laimei dangaus karalystėje, kuri yra neatšiejamas pažadas kiekvienam palaimintajam. Pasak Šventojo Rašto vertėjo ir aiškintojo prel. prof. Antano Rubšio:

„Dangaus karalystė reiškia *Dievo karalystę*. Žydai vengdavo minėti Dievo vardą ir keisdavo jį *dangumi*. NT *Dievo (dangaus) karalystė* suprantama kaip vidinis Dievo viešpatavimas žmonių sielose antgamtinė malonė. Šis viešpatavimas plėtojasi žemėje, regimojoje Bažnyčioje, ir pasiekia tobulumą amžinajame gyvenime. Į Dievo karalystę įžengiame atgaila ir dvasiniu atgimimu.“²³

Palaimintieji yra tie, kurie priima Dievo valią (vargdieniai, liūdintys, romieji, trokštantys teismo) ir ją vykdo

(gailestingieji, tyraširdžiai, taikdariai, persekiojamieji). Ši vidinė nuostata lemia daugelį krikščionio savybių – tai pasitikėjimas, viltis, ramybė, teisingumas, gailestingumas, atleidimas, paprastumas, ištikimas įsitikinimų laikymasis ir daugelį kitų, kurias galima suvokti iš tų aštuonių eilučių. Tai nėra atskiros savybės, nėra atskiri ir palaiminimai, tai vienas bendras savybių rinkinys Jėzaus Kristaus mokiniui: krikščionis turi turėti jas visas, nes tarpusavyje jos labai susijusios, išplaukiančios iš tikros meilės. Šias savybes dar labiau vienija tai, kad visų palaimintųjų pavyzdys yra pats Jėzus Kristus. Jis nereikalauja iš savo mokinių daugiau, negu pats yra pasirinkęs savo kelyje: palaiminimai „nurodo tikinčiųjų pašaukimą dalyvauti Jo kančios ir Prisikėlimo garbėje“ – teigiama Katalikų bažnyčios katekizme²⁴. Pasak Rubšio, šie aštuoni palaiminimai tai „Dievo karalystės žemėje programa ir krikščioniško tobulumo santrauka. Kiekvienas palaiminimas koku nors nauju atspalviu paryškina vieną bendrą dvasią: Dievas aukščiau už visa!“²⁵.

Pats pirmasis palaiminimas atsigręžia į vargdienius dvasia: „Palaiminti turintys vargdienio dvasią: jų yra dangaus karalystė“ (Mt 5, 3). Kas yra vargdienis ir kokia turi būti jo dvasia, atskleidžia Senojo Testamento kontekstas. Johnas Stottas įsitikinęs, jog iš pradžių šis žodis buvo naudojamas tiesiogine prasme, turint galvoje materialinį nepriteklių. Tačiau ilgainiui „neturtas“ ėgavo dvasinių poteksčių. „Vargšas“ yra tas, kuris šaukiasi Dievo, pats negalėdamas išsigelbėti ir nepasikliaudamas žmonių ga-

lia²⁶ (*Vargšas šaukės, ir Viešpats išgirdo, iš visų vargų išgelbėjo*, Ps 34, 7). Dievui patinka būti su vargdieniais (Iz 57, 15; 66, 1–2), o ten, kur yra Dievas, ten yra ir dangaus karalystė: „Paprastumas, neturtas, kūdikiška dvasia yra sąlygos įeiti į Dievo karalystę žemėje ir amžinąją jo karalystę danguje“, – rašo Rubšys²⁷.

Pats Jėzus Kristus yra vargdienio pavyzdys, nes „būdamas turtingas, dėl jų tapo vargdieniu“ (2 Kor 8, 9). Pasak filosofo Antano Maceinos, „neturtas yra neigimas: pozityvaus turinio jis neturi. Žemiškųjų gėrybių atsisakymas gali būti teigiamas tik aukos intencija²⁸. Tai patvirtina ir Katalikų bažnyčios katekizmas: „[Kristus] *dvasios neturtu* vadina laisvą žmogaus nusižeminimą ir atsižadėjimą“²⁹. Kai dėl Dievo viskas paliekama, kitaip perkainojamos ir vertybės. Žmogus, atsisakęs žemiškųjų gėrybių, visa širdimi ieško dangaus karalystės.

Antrajame palaiminime neapibrėžiama, apie kokios prigimties liūdesį kalbama: „Palaiminti liūdintys: jie bus paguosti“ (Mt 5, 4). Šventajame Rašte būtent liūdintieji yra gretinami vargdieniams, kuriems yra skelbiama išgelbėjimo žinia (Iz 61, 1). Šį liūdesį galime suprasti, kaip kylantį iš atgailos dėl savo nuodėmių, suvokus savo dvasios silpnumą, skurdumą³⁰. Jį apgailėjus, paguodos gali laukti tik iš Viešpaties, kuris atleidimą teikia veltui. Taip pat liūdintieji yra tie, kurie neabejingi pasaulio blogybėms, negalintys su jomis susitaikyti ir nepriimantys jų kaip savaimės suprantamų³¹. Taip Jėzus Kristus verkė dėl Jeruzalės (Lk 19, 41–44) ir dėl mirusio bičiulio Lozoriaus (Jn 11, 32–33).

Kaip liūdintieji bus paguosti, sužinome iš Senojo Testamento, kur sakoma, kad jie bus apdovanoti džiaugsmu ir šlove (Iz 61, 2–3). Liūdesį galima suprasti ir kaip kylantį dėl žemiškųjų nelaimių: pagalbos ir čia galime laukti tik iš Dievo (Jn 11, 1–24, Mt 4, 23–24, Mt 9, 35). Todėl palaiminime ir neapibrėžti konkretūs liūdintieji, nes bet koks liūdesys yra išgydomas Dievo meilės. Viešpaties palaiminimas jiems suteikiamas kaip ir vargdieniams dvasioje, nes jie paguodą patiria tik iš dieviškos malonės.

Toliau palaimintaisiais skelbdamas romiuosius (*Palaiminti romieji: jie paveldės žemę*, Mt 5, 5), Jėzus Kristus tiesiogiai kaip pavyzdį nurodo save, nes Evangelijoje būtent šiuo žodžiu jis vadina save (Mt 11, 29, Mt 21, 5). Romumas – turinčiųjų vargdienio dvasią bruožas: pavedus savo gyvenimą Dievui visai nebūti na jaustis stipresniu ar geresniu už kitus, nes pas Viešpatį tavęs laukia atpildas. Atskleisti šio palaiminimo prasmę gali padėti 37 psalmė, iš kurios jis ir atkelia vęs. Psalmėje mokoma nejausti apmaudo, nepavydėti ir neniršti ant savo skriaudėjų, nes jiems atlygins pats Dievas, o romusis turįs pasitikėti ir džiaugtis Viešpačiu, būti teisus ir laikytis įstatymų – tuomet jis paveldės žemę. Psalmėje pastaroji sąvoka reiškia pažado žemę – Palestiną, kaip dangaus įvaizdį³². Naujajame Testamente šiuo žodžiu norima pasakyti, kad „romieji gaus dalį Mesijo viešpatystėje“, – teigia Rubšys³³. Taigi palaiminimas skelbia sąlygą, kuri mums leis įžengti į savo paveldą Jėzuje Kristuje.

Ketvirtajame palaiminime: *Palaiminti alkstantys ir trokštantys teisumo: jie bus pa-*

sotinti (Mt 5, 6) evangelistas Matas dar kartą pabrėžia palaiminimų dvasinį pradą, nes svarbiausiu žodžiu tampa ne alkis ar troškulys, bet teisumas (plg. Lk 6, 21). Teisumas – tai Dievo plano pildymas (Mt 3, 15). Jo turime siekti ne mažiau kaip gyvybinių poreikių patenkinimo. Alkstantys ir trokštantys teisumo – tai tie, kurie nerimsta matydami, kad Dievo valia žemėje nėra pildoma. Taip Jėzus sekėjas skatinamas būti aktyviu dangaus karalystės kūrėju žemėje. Tobulus šio plano vykdytojo pavyzdys vėlgi yra pats Jėzus Kristus. Ištikimi Dievo tarnai sulauks dvasinio pasotinimo iš Viešpaties, tai pažadėta daugelyje Šv. Rašto vietų (Iz 55, 1–2; Apr 21, 6; 22, 17; Jn 4, 14).

Taigi pirmieji keturi palaiminimai yra tarsi nuoroda krikščionio dvasiniam keliui – tai atsidavimas Dievo valiai, nuolankumas, neabejingumas pasaulio skausmui bei nuodėmei ir ryžtas visa tai keisti. Tokiems žmonėms atlygis žadamas pasaulio pabaigoje (Apr 7, 16–17).

Penktuoju palaiminimu (*Palaiminti gailestingieji: jie susilauks gailestingumo*, Mt 5, 7) Jėzus Kristus vėlgi nesukonkre-tina, kam jo mokiniai turi rodyti gailestingumą: ar nelaimės ištiktiesiems, ar prieš juos nusikaltusiems. Iš krikščionių laukiama visapusiško gailestingumo. Naujajame Testamente ypač akcentuojamas gailestingumas nusidėjėliams, kuri turime rodyti tam, kad ir patys susilauktume gailestingumo iš Dievo (Mt 18, 23–35; Lk 6, 36). Be abejo, gailestingumo sąvoka neatskirama nuo rūpesčio kitais materialine prasme, nuo tarnystės, nuo užuojautos, apskritai, nuo artimo meilės. Meilė yra krikščionių skiriama-

sis bruožas (Jn 13, 35), kurios išraiška yra gailėstingumas. Dievas pats yra meilė ir gailėstingumas (Jon 4, 2), to laukiam ir iš Jo karalystės gyventojų³⁴.

Širdies tyrumo nereikia sieti tik su šeštuoju ir devintuoju Dievo įsakymais. Tai daug daugiau. Šeštasis palaiminimas (*Palaiminti tyraširdžiai: jie regės Dievą*, Mt 5, 8) apibendrina 24 psalmės 3–6 eilutes, kur žadamas palaiminimas „tyros širdies“ ir „nekaltų rankų“ žmonėms, ieškantiems Dievo veido. Tiek Senajame, tiek Naujajame Testamente tikrasis širdies tyrumas dažnai priešinamas apeiginiam apsisvalymui ir fariziejiskam teisumui (Mt 23, 25–28). „Širdis yra dorinis asmenybės centras“ – teigiama Katalikų bažnyčios katekizme³⁵, ir būtent iš jos išeina visi žmogaus poelgiai: ir geri, ir blogi (Mt 12, 34–35; Mt 15, 19). Todėl Evangelijoje skatinama nenusidėti net mintimis (Mt 5, 21–22). Tai gi tyraširdis yra tas, kuris doras ne tik darbais, bet ypač savo mintimis, sumanymais, troškimais, nes pagal darbus sprendžia žmonės, o Dievas – pagal širdį (1 Sam 16, 7). Tyros širdies žmonės ne tik regės Dievą Jo Karalystėje (kas jau savaime yra didžiausias atlygis), bet, kaip teigia Crosby, jau dabar regi Jo veidą visuose, kuriems reikia pagalbos, ir padeda jiems gerumu, kylančiu iš pačios širdies³⁶ (Mt 25, 35–40). Tai gi tyraširdžiai atsiskleidžia kaip atviri, be apgaulės žmonės, iš tikros meilės vykdančius Dievo valią.

Septintasis palaiminimas skelbia: *Palaiminti taikdariai: jie bus vadinami Dievo vaikais* (Mt 5, 9). Stott rašo, kad palaiminimuose „minties perėjimas nuo širdies tyrumo prie taikdarystės – natūralus, nes

viena dažniausių konflikto priežasčių yra intriga, tuo tarpu atvirumas ir nuširdumas svarbus bet kokiam susitaikinimui“³⁷. Žmogus, gyvenantis taikoje su savimi, su Dievu ir su aplinkiniais, „bus vadinamas Dievo vaiku“, nes jo siekiai tokie patys, kaip ir Viešpaties. Jėzaus Kristaus tikslas buvo savo asmeniu atnešti taiką tarp žmonių bei tarp žmogaus ir Dievo: „kad iš dviejų [t.y. žydo ir pagonio] jame būtų sutvertas vienas naujas žmogus“ (Ef 2, 15), nes „kryžiumi abejus sutaikė su Dievu“ (Ef 2, 16). Jėzus Kristus moko, kad norint tapti Dievo vaiku, reikia gyventi taikoje, t.y. mylėti priešus ir melstis už persekiotojus (Mt 5, 44–45). Ir apaštalai savo laiškuose skatina tikinčiuosius būti taikos kūrėjais (Hbr 12, 14; Rom 12, 18). Taigi taikos, susitaikinimo, ramybės nešimas į pasaulį yra dar viena užduotis krikščionims.

Aštuntajame palaiminime (*Palaiminti persekiojami dėl teisumo: jų yra dangaus karalystė*, Mt 5, 10) dar kartą atsigręžiama į teisumą, t.y. Dievo valią. Šįkart kreipiamasi į tuos, kurie ne tik jos troškė, bet ir vykdė, neatsižvelgdami į aplinkybes ir pavojus sau. Persekiojimai yra neatsiejama krikščionio gyvenimo dalis, kaip ir bet kuri kita palaiminimuose įvardyta būtina Jėzaus Kristaus mokinio ypatybė³⁸. Tai patvirtino ir pats Jėzus Kristus (Jn 15, 18–20), ir Jo apaštalai (Tim 3, 12). Su kokia nuostata reikia priimti Dievo valios vykdymą, krikščionio elgesio normas ir iš to išplaukiančias kančias, moko apaštalas Petras, taip pat primindamas ir apie laukiantį atlygį: „Verčiau džiaukitės dalyvaudami Kristaus kentėjimuose, kad ir tada, kai Jo šlovė apsireikš, galėtumėte džiūgau-

ti ir linksmintis“ (1 Pt 4, 13). Teisumas nelieka neapdovanotas dangaus karalystėje, tačiau šiame pasaulyje priešiško gali laukti visi, gyvenantys palaiminimų dvasia, nes teisumas Dievo akyse ne visuomet priimtinas pasauliui. Dangaus karalystės pažadas pirmame ir paskutiniame palaiminimuose „įrėmina“ visą aštuonetą ir pakviečia į ją jau dabar (naudojamas esamasis laikas) visus vykdančius Dievo valią.

Nagrinėjant kiekvieną palaiminimą galima prieiti vis prie tų pačių išvadų:

kiekvieno palaiminimo pavyzdys yra pats Jėzus Kristus (vargdieniai, liūdintys, romus, trokštantis vykdyti Dievo valią, gailestingas, tyros širdies, taikos nešėjas ir už visa tai nuolatos persekiojamas); Jo mokiniai palaimą suras tik remdamiesi Viešpaties malone, kuri pažadėta visiems iš širdies paklūstantiems ir pasitikintiems tik Dievo valia. Tikrosios laimės nėra jokioje žmogiškoje veikloje ar turtuose, o „vien tik Dieve, visokio gėrio ir visokios meilės šaltinyje“, – teigiama Katalikų Bažnyčios katekizme³⁹.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Straipsnis parengtas pagal Indrės Šurkutės menotyros bakalauro darbą: Indrė Šurkutė. *Kalno palaiminimų skulptūrinių kompozicijų ikonografija ir plastinė raiška Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje*. Vytauto Didžiojo universitetas, Menų institutas, Kaunas, 2007. Darbo vadovė doc. dr. Laima Šinkūnaitė.
- 2 Irena Vaišvilaitė. Vilniaus Šventųjų apaštalu Petro ir Povilo Bažnyčios dekoro programa // *Dailė*. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, Nr. 21, p. 27.
- 3 Irena Vaišvilaitė. Vilniaus Šventųjų apaštalu Petro ir Povilo Bažnyčios dekoro programa // *Dailė*. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, Nr. 21, p. 27; Sigita Samuolienė. Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios ikonografija // *Dailė*. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, Nr. 21, p. 39; Jonas Grinius. *Vilniaus meno paminklai*. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 74; daugiausia, bet nepakankamai informacijos pateikiama Stasio Samalavičiaus ir Almantas Samalavičiaus monografijoje *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilyms*, 1998, p. 103–109.
- 4 Aleksandra Aleksandravičiūtė. Bažnytinės dailės tyrimo metodai // *Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. – Vilnius, 1999, t. 17, p. 390–391.
- 5 Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilyms*, 1998, p. 6.
- 6 Ten pat, p. 8.
- 7 „Emblema – vizualinis vaizdinys [tapybinis, skulptūrinis ar pan.], turintis simbolinę prasmę, kurią paaiškina greta rašomas tekstas.“ (*The Oxford Dictionary of Art* / Ed. Ian Chilvers. – Oxford University Press, 2004. Oxford Reference Online. Vytautas Magnus University. [Žiūrėta 2007 m. kovo 7 d.] <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t2.e1178>>). „Emblemų kūrimo menas ypač suklestėjo baroko laikotarpiu (XVI a. pab–XVII a.). Susiklostė emblemų struktūra, kuriai būdinga nedaloma alegorinio vaizdo ir teksto jungtis. Plėtojama dvidalė emblema, sudaryta iš vaizdo ir įrašų (epigrafo, moto, lemos), ir tridalė, turėjusi dar ir epigramą.“ (*Dailės žodynas*. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 114).
- 8 Eglė Patiejūnienė. *Brevitas ornata: Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 39–75.
- 9 Dell 'Arco M. F. *Baroque // Sculpture: From the Renaissance to the Present Day: From the Fifteenth Century to the Eighteenth Century* / Red. G. DUBY, J.-L. DAVAL. – Köln: Taschen, 2006, p. 708.
- 10 Heinrich Wölfflin. *Pamatinės meno istorijos sąvokos: Stiliaus raidos problema naujajame mene*. – Vilnius: Pradai, 2000, p. 62–158.

- 11 Sigitą Samuolienė. Komaskai ir stiuko lipdyba Šiaurės Europoje bei Lietuvoje XVII a. II pusėje // *Nuo gotikos iki romantizmo: Senoji Lietuvos dailė*. – Vilnius: Academia, 1992, p. 57–58.
- 12 Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilys*, 1998, p. 27.
- 13 Sigitą Samuolienė. Komaskai ir stiuko lipdyba Šiaurės Europoje bei Lietuvoje XVII a. II pusėje // *Nuo gotikos iki romantizmo: Senoji Lietuvos dailė*. – Vilnius: Academia, 1992, p. 57.
- 14 Ten pat, p. 58.
- 15 Ten pat, p. 59.
- 16 Stasys Samalavičius, Almantas Samalavičius. *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*. – Vilnius: Pilių tyrimo centras *Lietuvos pilys*, 1998, p. 27.
- 17 Sigitą Samuolienė. Komaskai ir stiuko lipdyba Šiaurės Europoje bei Lietuvoje XVII a. II pusėje // *Nuo gotikos iki romantizmo: Senoji Lietuvos dailė*. – Vilnius: Academia, 1992, p. 71.
- 18 Irena Vaišvilaitė. Vilniaus Šventųjų apaštalu Petro ir Povilo Bažnyčios dekoru programa // *Dailė*. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, Nr. 21, p. 33.
- 19 Laima Šinkūnaitė. Tai darykite mano atminimui: Apie Pažaislio zakristijos dekoru ikonografiją // *Naujasis Židinys*, 1999, Nr. 5–6, p. 300.
- 20 Ten pat, p. 303.
- 21 F. William. *Kristaus gyvenimas Izraelyje*. – Vilkauskis: Ardor, 1993, p. 117.
- 22 *Katalikų bažnyčios katekizmas*. – Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996, 1727.
- 23 *Šventasis Raštas*. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998, p. 1566.
- 24 *Katalikų bažnyčios katekizmas*. – Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996, 1717.
- 25 *Šventasis Raštas*. – Vilnius: Katalikų pasaulis, p. 1567–568.
- 26 John Stott. *Kalno pamokslo žinia: Mato 5–7: Krikščioniška kontrkultūra*. – Kaunas: Lietuvos krikščionių studentų bendrija, 2004, p. 37.
- 27 *Šventasis Raštas*. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998, p. 1568.
- 28 Antanas Maceina. *Saulės giesmė: šventasis Pranciškus Asyžietis kaip krikščioniškojo gyvenimo šauklys*. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1991, p. 125.
- 29 *Katalikų bažnyčios katekizmas*. – Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996, 2546.
- 30 Michael H. Crosby. *Spirituality of the Beatitudes: Matthew's challenge for first world christians*. – New York: Orbis Books, 1981, p. 80.
- 31 John Stott. *Kalno pamokslo žinia: Mato 5–7: Krikščioniška kontrkultūra*. – Kaunas: Lietuvos krikščionių studentų bendrija, 2004, p. 40.
- 32 *Šventasis Raštas*. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998, p. 862.
- 33 Ten pat, p. 1568.
- 34 John Stott. *Kalno pamokslo žinia: Mato 5–7: Krikščioniška kontrkultūra*. – Kaunas: Lietuvos krikščionių studentų bendrija, 2004, p. 45.
- 35 *Katalikų bažnyčios katekizmas*. – Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996, 2517.
- 36 Michael H. Crosby. *Spirituality of the Beatitudes: Matthew's challenge for first world christians*. – New York: Orbis Books, 1981, p. 159.
- 37 John Stott. *Kalno pamokslo žinia: Mato 5–7: Krikščioniška kontrkultūra*. – Kaunas: Lietuvos krikščionių studentų bendrija, 2004, p. 48.
- 38 Ten pat, p. 51.
- 39 *Katalikų bažnyčios katekizmas*. – Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996, 1723.

B. d.